

МЕЛОДРА́МА (μέλοζ — пісня, мелодія і драма) — музично-драматичний твір, у якому монологи й діалоги персонажів супроводжуються музикою; жанр драматургії. Слово «М.» означає синтез драми з музикою й піснею. Термін «М.» виник у 17 ст. в Італії і спочатку вживався як одне з визначень опери. Як самост. жанр М. сформувалася наприкінці 18 ст. у Франції. 1770 у салонах м. Ліон уперше відбулася побудована на муз.-пантомім. епізодах вистава «Пігмаліон, лірична сцена в одній дії» за п'єсою Ж.-Ж. Руссо, в якій чергувалися мова й музика і яку критика назвала М. В «Уривку з роздумів про італійську "Альцесту" Глюка» Ж.-Ж. Руссо розвивав думку про новий вид М., про перехід жанру між простою декламацією та звичай. оперою. У 1770-і рр. у Мангейм. театрі з'явилися вистави чес. композитора Й. Бенда «Аріадна на Наксосі» й «Медея», в яких різнопланово поєднані слово і музика, де музика виявляє лише внутр. лінію, психол. стани героя. Його послідовниками були Х.-Г. Неефе, учитель Л. ван Бетговена (це спричинило, що музику до «Егмонта» № 8 («Мелодрама») він створив користуючись муз. прийомми свого наставника), а також польс. композитор Ю. Ельснер, учитель Ф. Шопена (його твір — «Мечислав Сліпий», 1807, з текстом Шиманьського). Розвиток М. був загалом тісно пов'язаний із музикою: париз. «театри бульварів» тримали гарні оркестри в 30–40 виконавців. Музику для М. писали А. Кезен, М.-Ф. Блазіус, Л.-А. Піччіні, А.-Ф. Грезнік, П. Гаво, М.-Е. Карара, Ш.-Ф. Краубе. У Франції істор. комедію стали називати М. Твір «Страшний ліс» (1797) Лоезель де Треогата має автор. визначення М. П'єсу Г. де Піксерекюра «Білий пілігрим» 1801 вперше названо М., відтоді драматург давав такий підзаголовок своїм творам («Дружина двох чоловіків» та ін.). Найвідоміших авторів «ранньої» М. — Г. де Піксерекюра, Л.-Ш. Кеньє і К. де Трі — звали Корнелем, Расіном і Кребільйоном бульварів. Водночас нове розуміння терміна «М.» тривалий час не приймалося в ін. країнах. А. Шлегель у трактаті 1809 «Про драматичне мистецтво й літературу» відзначав, що французи «під мелодрамою не розуміють, як у нас, вистави, де монологи чергуються в паузах з інструментальною музикою, а мають на увазі п'єси, написані афектованою прозою, які трактують дещо дивовижне, авантюрне...». Мелодрам. тип опер. драматургії з'явився у творах Дж. Пуччіні (лірична мелодрама «Ластівка»). Літ. жанр М. формувався за доби класицизму й розвитку сентименталізму та романтизму, завдяки зверненню уваги драматургів до «простої» людини, до «нижчих» сусп. верств. Особливості жанру пов'язані зі сприйняттям його читачем і глядачем. Тому типово мелодрам. сюжетами є

випадки «різкого порушення звичного зв'язку явищ», коли персонаж опиняється у становищі, яке викликає в глядача напружені емоції, а темами — такі, як звинувачення невин. людини в убивстві («Судова помилка», «Невинно засуджений») чи у крадіжці («Приборканий звір»), доля жертви лиходія («Паризькі жебраки»), доля беззахис. дівчини («Сирітка-страдниця») тощо. Фінали у М., на відміну від драми, завжди «щасливі» для позитив. персонажів і «нещасливі» — для негативних. М. завжди несе тенденцію моралізаторську: вона втішає, повчає, карає, нагороджує, реалізуючи принцип справедливості, — так здійснюється у М. її морал. телеологія. Експресивність мови персонажів — обов'язк. риса жанру: вона досягається не лише тематикою, а й стилем твору; експресивна мова, за задумом автора, свідчить про яскраве переживання, містячи безсумнівні ознаки емоцій. мови із сильними мовними формами як знаками дійової «чистої» емоції. Композицію М. часто організовує наявність таємниці, а поступ. розкриття її із грою «відгадування» глядачем забезпечує її драм. напруженість. Важливу роль відіграє випадок, який насправді створюється побудовою персонаж. ліній, що приходять до схрещення їх, та комбінацією поведінок-учинків, персонаж. інтриг, що породжують гостро-драм. положення, а також різноманітні збіги та конструктивні правила — задля розкриття таємниці, для віднаходження втраченого, для перипетій покинутої дитини тощо. Е. Бентлі, за методологією З. Фрейда, вбачав у М. «параноїдальне бачення світу: нас переслідують, і нам здається, що все на світі (...) проти нас, прагне нашої погибелі», загалом же «...це драматургія у своїй найпервісній формі, сказати б, квінтесенція драматургії». Зацікавлена душев. потрясіннями, на думку В. Фролова, М. «переймає трагедію та всі інші жанри, нав'язує їм свою "благоговійну трепетність", здатність долати страх і викликати жаль». Отже, М. — п'єса з гострою інтригою, підвищеною емоційністю, різким протиставленням добра і зла у відповідних характеристиках персонажів та їхніх діях, із морально-повчал. тенденцією. Вона також супроводжується трагіч. сценами і в більшості випадків закінчується хеп-ендом. Серед осн. ознак жанру М., розрахов. на широке коло глядачів, — витоки нац. характеру, нар. мова, близькість до фольклор. форм, пов'язаність персонажів зі звичаями, що склалися у сім'ї чи суспільстві, гуманізм, захист бідних людей. М. викликає почуття зворушливості, сильні своєю безпосередністю й щирістю; народність — це жива душа М.; жанр сформувався у нар. середовищі. Тому популярність М. серед найширших верств глядачів не варто пояснювати лише її потуранням їхнім

«невибагливим смакам». За формою М. є виявом глибин. афектив. механізмів, притаманних первіс. мистецтву, які збереглися у нар. культурі, зокрема в пісен. творчості та у казці. Емоц. забарвлення, спосіб побудови сюжету, специфіка стосунків між героями у творах, які мають певні ознаки мелодраматизму, репрезентують явні та приховані сліди люд. культури, нац. історії. Вони пов'язані з нац. ментальністю, у них зберігаються фольклорні традиції, серед яких — орієнтація сюжету на жін. характер і гірку жін. долю. Укр. М. набула розвитку в серед. 19 ст. («Микита Старостенко, або Незчуєшся, як лихо спобіжить» М. Кропивницького, «Керманич» О.-Ю. Федьковича). Сентимент.-моралізаторські М. С. Воробкевича («Гнат Приблуда» тощо), твори І. Гушалева («Підгіряни») та ін. галиц. драматургів 1860–70-х рр. вимогливий щодо психологізму й соціальності І. Франко не вважав великими здобутками. У п'єсі «Добуш» А. Стечинського І. Франко відзначив як позитивне: зображення подій «в спосіб поважний, а декуди поучаючий», «деякі її сцени виведені дуже удачно, язик дуже чистий і звучний, в декотрих місцях багато здорового глузду». Елементи мелодраматичні спостерігаються у таких творах, як «Назар Стодоля» Т. Шевченка (різко негативні риси Хоми Кичатого, його каяття у фіналі — та шляхетні Назара Стодоли й Гната Карого), «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького (підступ. і циніч. лиходій Хома), «Лиха іскра поле спалить і сама щезне» І. Карпенка-Карого (носій зла Юліан — ідеал. козак-лицар Платон). На Зх. М. досягла розквіту у 1830–40-і рр. (Ф. Піа та ін.). Як М. визначають жанр творів Ф. Шіллера («Дон Карлос»). Традиції реаліст. М. розвивав Дж. Голсуорсі. У Росії серед відомих авторів М. — О. Потехін («Брат і сестра»), І. Шпажинський («Майорша», «У забутих садибі»). Класич. М. вважають п'єсу О. Островського «Без вини винні», у 20 ст. — мелодраматичні твори О. Арбузова, К. Фінна. У кіномистецтві жанр М. розвивали Д.-В. Гриффіт, Ч. Чаплін та ін. Серед знакових мелодрам. фільмів, рекордсменів прокату — «Бурлак» (1951) та «Боббі» (1973) Р. Капура, «Материнська любов» А. Сена (1966; усі — Індія), «Невідома жінка» М. Зуль-Факкара (Об'єдн. Араб. Респ., 1959), «Шербурзькі парасольки» Ж. Демі (Франція, 1964), «Єсенія» А.-Б. Кривенні (Мексика, 1971),

«Біла сукня» Х. Рамзі (Єгипет, 1973), у СРСР — «Доля Марини» В. Івченка та І. Шмарука (1953), «Летять журавлі» М. Калатозова (1957), «Чужі діти» Т. Абуладзе (1958), «Коли дерева були великими» Л. Куліджанова (1961), «Рідна кров» М. Єршова (1963), «Непідсудний» В. Краснопольського та В. Ускова (1969), «Мачуха» О. Бондарева (1973), «Москва сльозам не вірить» В. Меньшова (1979). У сучас. критиці М. також називають недосконалі п'єси, в яких глибина драм. конфліктів підмінюється зіткненням банал. пристрастей, у кінематографі — фільми та серіали, в яких ідеться про стосунки між людьми, зокрема про кохання. Напр., мелодрам. можна вважати укр.-рос. серіали («Зцілення коханням», 2005; «Янгол-охоронець», 2007 тощо), які від 2000-х рр. заповнили укр. телебачення.

Рекомендована література

1. Балухатый С. К поэтике мелодрамы // Поэтика. Ленинград, 1927;
2. Глумов А. Несколько значений термина «мелодрама» // Глумов А. Музыка в русском драматическом театре: Истор. очерки. Москва, 1955;
3. Шилова И. О мелодраме // Вопр. киноискусства. 1976. № 17;
4. Бентли Э. Жизнь драмы / пер. с англ. Москва, 1978;
5. Фролов В. Судьбы жанров драматургии. Москва, 1979;
6. Крутоус В. П. О мелодраматическом // Вопр. философии. 1981. № 5;
7. История русской драматургии. Вторая половина XIX – начало XX в. (до 1917 г.). Ленинград, 1987;
8. Журавльова Т. Реабілітація мелодрами в українській екранній культурі // Студії мистецтвознавчі: Театр. Музика. Кіно. К., 2008. Ч. 4(24); Добродомова О. Драматичні твори Сидора Воробкевича: Традиційне й індивідуальне // Укр. література XIX – поч. XX ст.: Художнє слово у поступі нації. К., 2014;
9. Гаджилова Г. «Мелодрама завжди в ціні»: «Назар Стодоля» Т. Шевченка і українська драматургія 60-х років XIX ст. // Шевченків світ. Чк., 2015. Вип. 8.

Л. З. Мороз

Бібліографічний опис:

Мелодрама / Л. З. Мороз // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-66242>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).